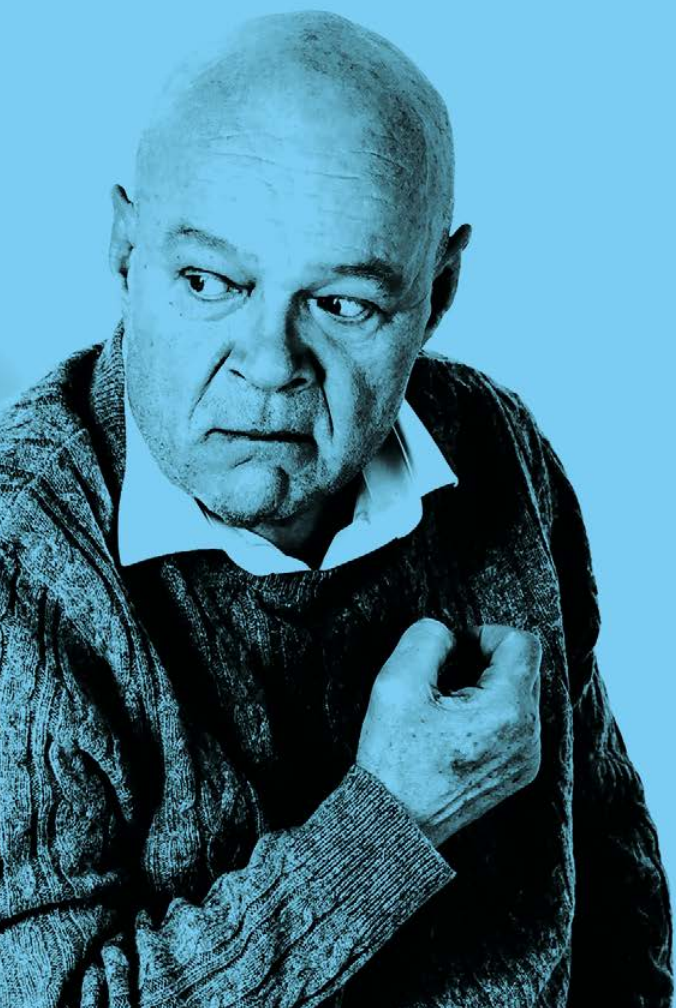

OH

JUMAL

Draamateater

Anat Gov

OH JUMAL

אוי אלוהים

2008

heebrea keelest tõlkinud → MARGUS ALVER

kahes vaatuses

lavastaja → MEHIS PIHLA

kunstnik ja valguse kujundaja →

KRISTJAN SUITS

muusikaline kujundaja → TEELE PÄRN

etenduse juht → ANNELI ROOSI

Esietendus 29. veebruaril 2020 väikses saalis

Ingel → HARRIET TOOMPERE

Jumal → AIN LUTSEPP

Lior → FRANZ MALMSTEN với
HUGO MALMSTEN

KAS JUMAL MÕISTAB NALJA?

Näidendi „Oh jumal“ avastasin 4. jaanuaril 2012, mil käisin selle lavastust vaatamas Tel Avivis Kameri teatris. Peaosi mängisid Oded Teomi (1937–2019) ja Sara von Schwarze (s 1968) teatri püsitrupist. „Oh jumal“ meenutab Šolem Alejchemi romaani „Piimamees Tevje“, mida paljud teavad tänu muusikalile „Viiuldaja katusel“. Tevjegi rääkis ja vaidles Jumalaga, nii nagu vaidles ja lausa kauples Jumalaga Aabrahamgi, et Jumal Soodoma linna ei hävitaks.

Lavastuse lummus oli nii suur, et kohe tekkis soov seda 21. sajandi maailmadramaturgia kullafondi kuuluvat teost eesti publikuga jagada. See tekst on universaalne, ületab judaismi piirid ja on samas just tänu oma konkreetsele ja maisusele arusaadav igaühele: näidend on jumalikkuse, armastuse ja jumaliku armastuse vajadusest, elu mõtte otsingust, justkui messiaootusest, inimesest, kes vajab Jumalat, ja Jumalast, kes vajab inimest (vt ka allpool tsitaati Martin Buberi teosest „Mina ja Sina“).

Näidendi tegevus toimub Iisraelis, 1948. aastal loodud riigis, millest pidi saama kogu maailma juutide kodu: nn tagasipöördumise seadus võimaldab kõigil juudi päritolu inimestel Iisraeli emigreeruda. Kõik Iisraelis elavad juudid pole religioossed. Ligi pooled peavad end ilmalikuks ega järgi usukombeid (näiteks ei pea sabbatit ega söö ainult koššertoitu). Nende hulka kuuluvad ka näidendi naistegelane Ingel ja selle au-

tor Anat Gov. Mulle näib, et Jumalat inimkuues teatrilavale tuues rikub Anat Gov judaismi põhjanevat reeglit (kümme käsku), mis keelab ebajumalat kummardada: inimene ei tohi teha Jumalast kuju ega pilti. Jumal on hoomamatu ja haaramatu. Teda ei saagi ette kujutada. Mooseselegi Jumal ennast ei näidanud, vaid varjus pilve sisse ja laskis tal kuulda üksnes oma häält. Nii võiks tunduda, et seda lavateost on võimatu või mõttetu judaismi seisukohast kommenteerida ja et Anat Gov on end judaismi kammitaist vabaks kiskunud.

Ent judaismi kandjad ehk juudid (juutlus) on korraga nii usu kui ka rahvuse kandjad. Filosoof Emmanuel Lévinas kirjutab oma eesti keeleski avaldatud esseekogus, et judaism on eelkõige religioon – uskumuste, kombetalituste ja moraallaste ettekirjutuste süsteem, mis rajaneb piiblil, talmudil ja rabiinlikul kirjandusel ning on sageli läbi põimunud kabala müstika või teosoofiaga. Miljonite ümbritseva tsivilisatsiooniga assimileerunud israeliitide jaoks on judaism aga „ähmane tundmus, mille aluseks on mõned ideed ja mälestused, mõned tavad ja emotsioonid, solidaarsus juutidega, keda kiusatakse taga kui juute“. ¹ Judaismis puudub keskne usuautoriteet (nagu katoliikluses paavst ja dogmad), mistõttu selles on palju erinevaid voolusid (ortodoksne, konservatiivne, liberaalne jne). Ka on judaismile alati olnud omane mõtte- ja tõlgendusvabadus.

Näidendis ütleb Ingel J-le näkku, et ta ei usu Jumalasse. Nii kummaline, kui see ka ei tundu, pole erinevalt kristlusest uskumine ega isegi mitte Jumal judaismi puhul hädavajalik. Prantsuse rabi Delphine Horvilleur (s 1974) on selle sõnastanud järgmiselt: „Juudi traditsioonis pole usk Jumala ja inimese vahelise sideme tuum. Tihti öeldakse, ja õigusega, et judaismis on

teod usust tähtsamad. Loevad teod. See, mida keegi usub, ettekujutus Jumalast, kelle poole inimene pöördub, on teisejärguline. Lubatud on väga kirju uskumuste palett. Usk polegi kõige tähtsam, sest usust võib isegi lahti öelda, ent see ei tähenda, et inimene ei tohiks siis enam ennast ise või teda ei tohiks teised edasi väga heaks juudiks pidada. Üks rabiinliku kirjanduse kuulus tekst omistab Jumalale järgmised sõnad: „Mind võite te maha jätta, aga ärge minu toorat maha jätke.” Justkui tunnistaks Jumal, et tal pole vajagi, et temasse usutaks, aga talle meeldiks, et inimesed tegutseksid teatud põhimõtteid järgides. Seda seisukohta näitlikustab ka see, et Jumala nimi on juudi traditsioonis väljendamatu: seda ei saa ega tohi välja öelda. Jumalik on väljendamatu. Jumalikkusest „rääkida” on täiesti mõttetu. Jumalat sõnades määratleda tähendaks Jumalat piiritleda. See aga tähendaks Jumalale lõpp teha või ebajumalat kummardada.”² Judaismis loeb see, mis on siin ja praegu. Tuleb elada igapäevast elu käske täites ja head tehes, mitte nagu oleks elu vaid ettevalmistus igaveseks eluks.

Näidendis küsib J. Inglilt: „Kuidas saab nii vihastada kellegi peale, keda pole olemas? Vaielda kellegagi, keda pole olemas?” Piiblis märgivad Jumalat neli tähte, mis seostuvad tegusõnaga „olema” ja mida välja ei öelda. Selle asemel kasutatakse asendussõnu, nagu שם (šem) 'nimi' või אֲדֹנָי (adoná) 'issand'. Kui Ingel küsib tema kabinetti astunud uult abipalujalt tolle nime, vastab too talle nagu kunagi Moosesele: „Ma olen see, kes ma olen.” Jumal on seega olemas ega vaja, et keegi ta looks. Kasutada ja välja hääldada võib sõna אֱלֹהִים (elohím), mille leiab näiteks piibli esimesest lausest („Alguses lõi Jumal taeva ja maa”) ja ka tänaõhtuse tüki originaalpealkirjast.

Vastuseks neile, kellele „Oh jumal” ja selle peen huumor, mis Jumala argielu keskele toob, tundub ehk jumala- ja pühaduseteotusena, ei saa jälle jätta osundamata Delphine Horvilleuri: „Tõeline jumalateotus oleks hoopis uskuda, et Igavene, tema prohvetid või saadikud on nii haavatavad ja solvuvad nii kergesti, et neil oleks vaja, et meie nende kaitseks välja astuksime. Tuleb tunnistada, et Jumala raamatutest ei puudu vahel huumor. Võtke kas või piibel. Esimeses Mooseses raamatus jutustatakse, kuidas üle üheksakümnesed viljatud vanurid jumaliku abiga järglasi saavad ja kuidas ühel rahval vaevalt paari kilomeetri laiuse kõrbe läbimine üle neljakümne aasta võtab. Piiblis on juttu ka Moosesest, kelle Jumal valib välja, et oma sõna inimesteni toimetada, ent see mees ju kogeleb! Kõigist võimalikest kandidaatidest valis Jumal ainukese kõnedefektiga mehe! Koomiline efekt on garanteeritud³.”

Margus Alver

¹ E. Lévinas, Raske vabadus. Esseid judaismist. Tallinn, 2004. Tlk K. Ross. Lk 48.

² D. Horvilleur, R. Benzine, Des mille et une façons d'être juif ou musulman. Dialogue. Pariis, 2017. Lk 209.

³ D. Horvilleur, L'affaire Mila interrogé: quel Dieu se vexerait d'être ainsi malmené? Le Monde, 15.2.2020. Lk 30.

התיאטרון הקאמרי של תל אביב שד' שאול המלך 19 ת"א

קופה: 03-6060960 מנויים: 03-6060900

קופה תיאטרון • קאמרי 1 • קאמרי 2 • קאמרי 3 • קאמרי 4

זוכה פרס ישראל

הקאמרי

התיאטרון הקאמרי של תל אביב

השטח למטענות הנבחר שד' שאול המלך 19 ת"א

קאמרי-2 חדש

תאריך: 04.01.12 שעה: 20:30 יום רביעי

אוי אלוהים

אולם	שורה	מחיר
אולם ימין	שורה 01	200.00 ש"ח
אולם ימין	שורה 10	40.00 ש"ח
אולם ימין	שורה 160.00 ש"ח	סה"כ: 160.00 ש"ח

לקוח ללא ת"ז 8888

נא לדייק, למאחרים לא תותר הכניסה לאולם.

בנק הפועלים לזאת ראשון **זרמתיבו**

Pilet „Oh jumala“ etendusele Kameri teatris. Pileti ülaosas ülevalt esimeses reas on kirjas teatri nimi ja teatri aadress ehk eesti keelde tõlgituna „Tel Avivi Kameri teater, Kuningas Sauli puiestee 19, Tel Aviv“. Tel Aviv rajati alles 1909. aastal. Selle tänavad kannavad muu hulgas piibli tegelaste, usuteadlaste, kirjanike, luuletajate ja 20. sajandil ajalugu teinud isikute nimesid. Jalutuskäigu kaugusele teatrist jäävad näiteks Raši, Hermann Coheni, Ibn Gabirol, Jehuda Halevi, Kindral Allenby, Arthur Balfouri, Kuningas George'i, Adolphe Crémieux' ja Juudas Makkabi tänav ning Jitshak Rabini, Masaryki ja Haim Nahman Bialiki väljak.

ANAT GOV (1953–2012) sündis Iisraelis Tiberiase linnas Tiberiase järve kaldal. Piiblis kannab see nime Galilea järv ja on üks Jeesuse imetegude paiku, näiteks koht, kus ta kõndis vee peal. Anat Gov õppis Tel Avivi ülikooli teatriosakonnas. 1980. aastatel kirjutas telestsenaariume (draamasid ja komöödiaid), alates 1990. aastatest näidendeid. Tema olulisim koostööpartner oli Kameri teater Tel Avivis, kus tema näidendeid on lavastanud Edna Mazza, kelle tükki „Mängud tagahoovis ehk Because“ on mängitud ka Eesti Draamateatris (2009, tlk Kalle Kasemaa, lav Viktor Rõžakov). Anat Govi näidendid on korduvalt pälvinud tunnus-

tust: „Parimad sõbrannad” („חברות הכי טובות”) pälvis Iisraeli teatri parima komöödia auhinna 2000. ja „Kodune mees” („עקר בית”) 2004. aastal. 2011. aasta näidend „Õnnelik lõpp” („טוב סוף”) räägib vähi lõppstaadiumist. Anat Govi näidendeid on tõlgitud paljudesse keeltesse ja ka ta ise on heebrea keelde tõlkinud maailmadramaturgiat, nagu David Hare’i „Via Dolorosa” ja Bertolt Brechti „Ema Courage ja tema lapsed”. Anat Govi lesk on *stand-up*’i näitleja Gidi Gov, kellele ta kirjutas lava- ja telesketše ja kellega koos kirjutasid nad lasteraamatu. Neil on kolm last. Nad kohtusid 1970. aastatel ajateenistuses, kus nad mõlemad osalesid näitetrupis. Anat Gov oli seksuaalvägivalla ohvriks langenud naistele abi pakkuva organisatsiooni Ezrat Našim asutajaliige. Viimastel eluaastatel oli ta Iisraeli päevalehe Jedioth Ahronot kolumnist. 2012. aastal pälvis ta Tel Avivi linnalt Gotlieb and Hanna Rosenblumi etenduskunstide auhinna.

MINU JUMAL

Vestlus Anat Goviga

„Seda, et Sa vajad Jumalat rohkem kui midagi muud, tead sa oma südames alati; kuid kas sa siis ei tea, et Jumal vajab ka sind, Tema igavikulisuse täiuses?” (Martin Buber⁴)

Miks järsku Jumal?

Ma olen juba mitu aastat tahtnud kirjutada Jumalast ja Jumala suhetest naisega. Võib-olla sellepärast, et piiblis on kõik Jumala lähisuhted meestega, pakkus mulle huvi kontrollida, milliseks oleks kujunenud dialoog Jumala ja naise vahel. Ma alustasin mitu korda, kuid jäin alati toppama, sest ma ei leidnud võtit.

Viimasel ajal on suurenenud huvi psühhoteraapia vastu, suurel määral tänu seriaalidele, nagu „Sopranod” ja Iisraeli seriaal „Psühhoteraapia” („בטיפול”).

Mõte, et Jumal tuleb psühholoogi juurde abi otsima, võimaldas mul seda nähtust pisut pilada, kuid samas kasutada psühhoteraapia võtteid dramaturgilise raamistikuna, milles kohutuvad Jumal ja naine.

Kas selle näidendi kirjutamise ja teie õpingute vahel on seos?

Paari aasta eest asusin ma õppima piibli ja judaismi uurimise keskusse Kolot (קולות), mis keskendub sellele, kuidas judaismi klassikalised tekstid haakuvad meie eluga siin ja praeg-

gu. Piiblit uuesti lugedes armusin ma sellesse raamatusse. Mind kütkestas taas selle keele ilu, mis kõlab oma iidsusest hoolimata tänapäevasemalt kui vaevalt mõni aasta tagasi kirjutatud tekstid. Ja iseäranis torkas mulle silma – peamiselt piibli esimestes raamatutes – Jumala inimlikkus. See innustaski mind seda tegelast lavale tooma.

Mis mõttes „inimlikkus“?

Inimliku eksimise mõttes. Miski Jumala käitumises, iseäranis alguses, on omane alles täiskasvanuks saama hakkava inimese käitumisele. Ta tegutseb pigem tundepursete ajal kui läbimõeldult. Ja mulle pakkus huvi kontrollida, kas Jumal ongi üldse kunagi täiskasvanuks saanud.

Kas ma lähen liiga isiklikuks, kui ma teilt pärin, mis suhted teil endal Jumalaga on?

See on tõesti väga isiklik küsimus, aga ma vastan hea meelega.

Kas te usute Jumalasse?

Küsimus on selles, mis Jumalasse. Mina olen otsustanud uskuda mingisse kõrgemasse moraalsesse autoriteeti, mis innustab mind kõrgemale pürgima. Otsus elada sellise usuga on heaks rohuks enesejumaldamise vastu ja dikteerib teatava küünilisuse. Aga see Jumal, kellesse mina olen otsustanud uskuda, pole see, kellesse usuvad usklikud inimesed.

Aga kas ta on juutide Jumal või kõigi Jumal?

Jumal, kellesse mina usun, pole rassist ja armastab kogu oma loodut võrdsel määral. Kogu

see jutt äravalitud rahvast on üleüldse naeruväärne ja teeb meile kahju nii sisemiselt kui ka väliselt, eelkõige aga põhjustab täiesti alusetut ja talumatut üleolekutunnet ja ülbust. Mina olen nõus äravalitud rahva mõistet aktsepteerima üksnes siis, kui seda tõlgendatakse vastutuskooimana, mis tähendab, et meile on pandud karmim kohustus olla inimesed.

Kas see Jumal, kellesse te olete otsustanud uskuda, kohustab teid täitma mingeid käske?

Kindlasti mitte. Meie omavahelistest suhetest kohustused puuduvad, ja seda kahepoolset. Tema ei võlgne mulle midagi ega mina talle. Meid ühendab meie ühine soov parema maailma järele.

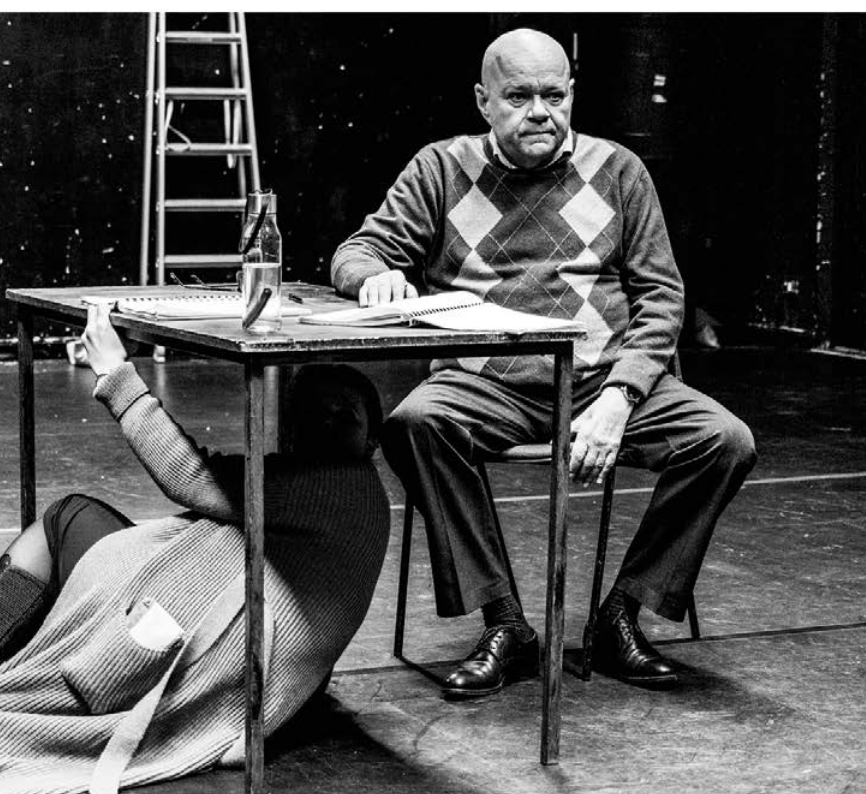
Kas teie näidendi tegelane ongi see Jumal, kellesse te usute?

Minu näidendi Jumal on piibli Jumal. Tema mälestused on ka meie mälestused. Ma püüan teda mõista (ja võib-olla mõista ka meid endid) psühhoteraapia kaudu, kuhu see Jumal tuleb.

Anat Goviga vestelnud Rivka Mešulah.
Heebrea keelest tõlkinud Margus Alver.

Tõlgitud Tel Avivi Kameri teatri lavastuse „Oh jumal“ kavalehelt.

⁴ Juudi filosoof, sündinud 1878 Viinis ja surnud 1965 Jeruusalemmas. Tsitaat on pärit tema teosest „Mina ja Sina“, mille on eesti keelde tõlkinud K. Räni (Tartu, 2013, lk 73). – *Tõlkija märkus*.

1 Kui Aabram oli üheksakümmend üheksa aastat vana, siis Issand ilmutas ennast Aabramile ja ütles temale: „Mina olen Kõigeväeline Jumal, käi minu palge ees ja ole vaga!

2 Ma teen lepingu enese ja sinu vahel ja teen sind väga paljuks.”

3 Siis Aabraham heitis silmili maha, naeris ja ütles oma südames: „Kas peaks saja-aastasele poeg sündima? Või peaks üheksakümneaastane Saara sünnitama?”

Esimene Moosese raamat 17

12 Ja Saara naeris iseeneses ja mõtles: „Nüüd, kui ma olen vanaks jäänud, peaks mul veel himu olema! Ja ka mu isand on vana.”

13 Aga Issand ütles Aabrahamile: „Miks Saara naerab ja ütleb: Kas ma tõesti peaksin sünnitama, kuna ma ju olen vana?”

14 Kas peaks Issandal midagi olema võimatu? Ma tulen su juurde tagasi aasta pärast samal ajal, ja Saaral saab olema poeg!”

15 Kuid Saara salgas, öeldes: „Mina ei naernud.” Sest ta kartis. Tema aga ütles: „Sa naersid küll!”

Esimene Moosese raamat 18⁵

⁵ Piibli tsitaadid Eesti Piibliseltsi võrguväljaandes piibel.net. Ka lavalt kõlavate autori tsiteeritud piibli kirjakohtade tõlke aluseks on seesama, 1997. aastal redigeeritud väljaanne.

JUUDI ANEKDOOTE

Kõik juudi pühad saab kokku võtta kolme lausega:
Meid taheti tappa. Aga jäime ellu.
Seepärast – söögem, joogem ning olgem rõõmsad.

Üks Iisraeli apelsiniistanduse omanik näeb, kuidas tema apelsinipuul istub kaksiratsi keegi habemik juut ja sööb tema apelsine.
Omanik karjub habemikule: „Sa ohmu, kas sa pole toorat lugenud?
Seal on kirjutatud, et ära varasta!”
Habemik muheleb: „Milline imeline maa on Iisrael! Istud puu otsas, sööd apelsine ja samal ajal tsiteeritakse sulle veel jumalasõna.”

Juut seisab Jeruusalemmas Nutumüüri ääres ja nutab: „Jumal, aita mind! Anna mulle raha! Palun ka autot ja korterit!”

Nädala pärast taas Nutumüüri ääres olles halin jätkub: „Jumal, halvasti elan. Ma olen vaene. Juba nädal on möödunud mu palvest ja midagi ei ole muutunud!”

Kolmandal nädalal on juut jälle tagasi, seisab Nutumüüri ääres: „Selline tunne, nagu seinaga räägiks!”

lisraelimaad luues rääkis Jumal inglitele, et näe, millised kaunid mäed, orud, lilled ja muud ilusad asjad ma sellele maale kingin.

Inglid julgesid avaldada, et see on teiste maade suhtes natuke ebaõiglane, kui lisrael kõik head asjad endale saab. „Oodake! Ma ei ole veel jõudnud teile rääkida, millised naabrid ma lisraelile annan!”

Jahve arutab inglitega kuhu suvel puhkama sõita. Õiget kohta polegi: Veenus on liiga kuum, Marss liiga külm, Saturnil liiga igav... „Sõida Maale!” soovitab Gabriel. „Kena koht ja head meelelahutust küllaga!” „Sinna ma küll ei tohi oma nägu näidata!” ehmub Jahve. „2000 aastat tagasi me ju käisime sinuga Maal. Mäletad, mul oli seal veel ühe juudi neiuga afäär... Tead, nad sumisevad sellest siiamani!”

Raevunud rahvahulk tahab abielurikkujat naist kividega surnuks pilduda. Tuleb Jeesus ja ütleb: „Kes teist on patuta, visaku esimene kivi!”

Inimesed taltuvad kohe, poetavad kivid käest ja lähevad ära. Ainult üks naine jääb paigale ja virutab oma kivi suure hooga tee.

Jeesus pöörab ringi ja ohkab: „Ema, palun, ära sega minu tööd!”

Kaks juuti lähevad sõbrale külla. Selle asemel, et viisakalt koputada, taob üks tulija jalaga sõbra uksele. Teine küsib: „Miks sa ometi nii teed?” Mees vastab iseteadlikult: „Siis ta arvab, et meil on käed kinke täis.”

Juut läheb rabi juurde nõu küsima.

„Vaata, mul on poeg. Tegin testamendi tema nimele, aga too lasi ennast kristlase kombel ristida. No mida ma teen?”

Rabi vastas: „Jumal tegi ka testamendi poja nimele, aga too lasi ennast ristida.”

„Ja mis jumal siis tegi?”

„Uue Testamendi.”

Vaene juut anub Jumalat: „Oh, Jahve, tee ometi minu heaks midagi! Ma olen nii vaene, vilets kerjus, armetu sant! Saada mulle kordki elus õnn! Lase ma võidan loteriil miljoni!”

Kõuekömin, välk, maa vangub ja kõrgelt pilvedest ütleb kume hää: „Aga tee sina üks kordki ka minu heaks midagi! Osta see närune loteriipilet.”

Juut elab üle laevahuku, viibib kolm aastat üksikul saarel. Kui ta sealt pääsetakse, tuleb ta hiljem oma sõpradega saarele ja näitab neile kõike, mida saarele oma kätega rajas – onni, kapsamaad jne. Päris saare tipus on kaks ehitist.

„Need on sünagoogid,” seletab mees.

„Aga milleks kaks?” küsivad sõbrad. „Sa olid siin ju üksinda!” „Nojaa, vaata, ühes palvetasin ma iga päev. Aga teine oli see, kuhu ma põhimõtteliselt oma jalga ei tõstnud!”

Väga vähe inimesi pöördub kõhaga arsti poole. Enamik läheb teatrisse.

Allikad:

Margit Prantsus „Kommenteeritud juudi anekdoodid
„Ja Saara naeris ...““. Toimetanud ja täiendanud
Loone Ots. 2017.

„Juudid naeravad. Juudi anekdoote. Vaimukusi ja
aforisme juutidest“. Koostanud Leonid Stolovitš,
tõlkinud Teet Kallas. 1997.

pealavameister Mikk Lagemaa
lavameistrid Jan Kärema, Eerik Nõlvaku, Janno Jaanus
valgusmeistrid Raimond Danilov, Sten Martin Saarest
Helimeister Tauno Makke
Helioperaator Norman Verte, Ann Einberg,
Sten Tigane või Tauno Makke
riietajad Kayre Pärnpuu, Jaanika Idvan,
Marie-Katharine Maksim, Kaja Edovald
grimeerijad Kristel Kärner, Edith Eller,
Marii Lotta, Mare Bachman
elektrik Raivo Valdas
kunstnik-kujundaja Külliki Falkenberg
õmblejad Marvi Idol, Urve Lerman,
Inge Vagiström, Jana Volke
drapeerija Enna Jürine
rekvisiidiala juhataja Karin Tetsmann
butafoor Lea Ojam
tisler Toivo Sakk
tisler-dekoraator Juho Kokamägi
konstruktor Andrus Muuga
kostüümilao hoidja Kadri Varblane
lavastusjuht Andres Bergström
lavastusteenistuse juht Toivo Kaev
etendusteenistuse juht Johannes Tammsalu
kostüümiala juhataja Piret Tang
valgusala juhataja Raido Talvend
heli- ja videoala juhataja Tauno Makke
grimmiala juhataja Helga Aliis Saarlen
kavalehe koostajad Mehis Pihla,
Margus Alver, Ene Paaver
plakati foto autor, plakati ja
kavalehe kujundaja Kadri Hallik

kunstiline juht Hendrik Toompere jr
teatrijuht Rein Oja

Täname: Anna-Kaisa Oidermaa (peaasi.ee), Šimrit Ron

Teine trükk, juuni 2021

Toetajad:

Koostööpartnerid:

